

УДК 378 (075)

DOI: 10.24919/2313-2094.5/37.102609

Ореста КАРПЕНКО

orcid.org/0000-0003-1841-882X

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто методологічні аспекти модернізації вищої педагогічної освіти України у контексті європейського освітнього простору. Акцентовано увагу на якісні зміни, зумовлені поєднанням впливів зовнішніх і внутрішніх чинників періоду соціально-економічних реформ і переходу до демократичного суспільства в умовах посилення європейської економічної і політичної інтеграції. Європейський вимір едукації означає прагнення до визначення нової ролі навчально-виховного закладу і педагога в суспільстві.

Ключові слова: європейський освітній простір, вища педагогічна освіта, модернізація, едукація, Україна.

Ореста КАРПЕНКО

ЕВРОПЕЙСКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ МОДЕРНИЗАЦИИ ВЫСШЕГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ

В статье рассмотрены методологические аспекты модернизации высшего педагогического образования Украины в контексте европейского образовательного пространства. Акцентировано внимание на качественные изменения, обусловленные сочетанием воздействий внешних и внутренних факторов периода социально-экономических реформ и перехода к демократии в условиях усиления европейской экономической и политической интеграции. Европейское измерение едукации означает стремление к определению новой роли учебно-воспитательного заведения и педагога в обществе.

Ключевые слова: европейское образовательное пространство, высшее педагогическое образование, модернизация, едукации, Украина.

Постановка проблеми. Освіта у різних соціально-економічних і соціокультурних умовах виконує соціальне замовлення на формування особистості, підготовку конкурентоспроможного фахівця, що і пояснює пильну увагу держави до системи вищої освіти. Вищі навчальні заклади

мають право здійснювати міжнародне співробітництво, укладати договори про співробітництво, установлювати прямі зв'язки з вищими навчальними закладами іноземних держав, міжнародними організаціями, фондами тощо відповідно до законодавства.

Розвиток вітчизняної освіти, в тому числі вищої школи, ґрунтується в Україні на таких основоположних методологічних і соціально-політичних інтегрованих документах світового рівня, які визначають її пріоритети і складові, як резолюції і рекомендації ЮНЕСКО з питань освіти, зокрема «Рекомендації щодо освіти у дусі міжнародного взаєморозуміння, співпраці, миру та освіти в галузі прав людини та основних свобод особистості» (1974), «Всесвітня програма дій у галузі освіти з прав людини та демократії» (1993), «Декларація Міністрів, прийнята на 44-ій Міжнародній конференції з питань освіти» (1994), «Інтегровані рамки дій в галузі освіти в дусі миру, прав людини та демократії» (1995), Міжнародна стандартна класифікація освіти (МСКО, ЮНЕСКО, 1997) та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вхідження України до єдиної Європейської зони вищої освіти, реалізація ідей Болонського процесу (запровадження зрозумілої для Європи системи дипломів, ступенів, академічних кваліфікацій, введення двоступеневої системи вищої освіти, використання єдиної системи кредитних одиниць, формування європейської системи стандартів якості навчання та фахової підготовки із застосуванням порівняльних критеріїв, механізмів, методів оцінювання й усунення перепон на шляху мобільності студентів, викладачів, дослідників і управлінців у галузі вищої освіти) є в центрі уваги українських науковців. У низці публікацій (І. Бабин, Я. Болюбаш, В. Грубінко, В. Шинкарук) висвітлено різні аспекти реформування та модернізації вищої освіти України, вхідження в європейський освітній простір. Українські дослідники (Н. Авшенюк, О. Бочарова, В. Майборода, М. Олійник, Л. Пуховська, А. Сбруєва) вивчають досвід реформування вищої педагогічної освіти в окремих зарубіжних країнах. О. Кобрій вважає, що реформування вищої освіти обов'язково передбачає кардинальні зміни у сучасному трактуванні змісту педагогічної діяльності та потребує відповідного відображення його у навчальних планах. Це допоможе поліпшити фахову підготовку студентів і забезпечити якісну освіту впродовж життя [3, с. 145].

Аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що на особливості підготовки фахівців мають вплив тенденції та процеси, які відбуваються у вищій, зокрема у вищій педагогічній освіті; зміст навчання у середніх загальноосвітніх закладах; діяльність педагогічних факультетів, наукові праці та науково-методичні дослідження, що проводилися безпосередньо в цій галузі у різних країнах. Однак цей аспект частково відображено у науковій літературі.

Мета статті – розкрити методологічні аспекти модернізації системи вищої педагогічної освіти України в європейському вимірі.

Виклад основного матеріалу. Особливу увагу в умовах глобальної інтеграції процесів світового та національного розвитку слід приділити тенденціям, які характерні для вищої освіти: незадовільним є загальний стан державного фінансування освіти та науки; недосконалою є структура витрат на науково-дослідницькі роботи; спостерігаються негативні тенденції у віковій структурі наукового потенціалу країни. Це вимагає іншого погляду на призначення системи педагогічної освіти в Україні, в якій також відбуваються численні якісні зміни, зумовлені поєднанням впливів зовнішніх і внутрішніх чинників періоду соціально-економічних реформ і переходу до вільноринкової економіки й демократичного суспільства в умовах посилення європейської економічної і політичної інтеграції.

До основних зовнішніх чинників входять явища глобалізації економіки, формування інформаційних суспільств, посилення інтеграційних процесів у Європі, прискорення утвердження регульованої економіки та демократії на планеті, тенденції оновлення системи освіти в багатьох країнах світу. Внутрішні чинники – деколонізація і відновлення державного статусу української мови, відмова від старої моделі соціально-економічного устрою і створення демократичної держави, повернення до системи споконвічних народних християнських цінностей із залученням нових демократичних, інтеграція в Європу й орієнтація на її стандарти при збереженні національних особливостей, розширення системи вищої освіти та її удосконалення, що впливає на формування нового суспільного замовлення на підготовку сучасного вчителя, економічна криза і скорочення фінансування навчального процесу і наукових досліджень.

Державна політика України в галузі міжнародного співробітництва у системі вищої школи визначена в розділі XII Закону України «Про вищу освіту» [1]. Держава з метою гармонізації законодавчих та інших нормативно-правових актів України у сфері вищої освіти та імплементації найважливіших положень міжнародних документів підтверджує пріоритетність норм міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Держава забезпечує інтеграцію національного дослідницького простору до Європейського дослідницького простору шляхом реалізації його пріоритетів, зокрема: підвищення ефективності національної дослідницької системи; оптимізації міжнародної співпраці за для вирішення глобальних викликів, що стоять перед людством; забезпечення участі у рамкових та спільних міжнародних програмах Європейського Союзу; узгодження стратегії створення державних дослідницьких інфраструктур з дорожньою картою Європейських дослідницьких інфраструктур; створення сприятливих

умов для мобільності вчених; забезпечення гендерної рівності; повноцінного обміну, передачі та доступу до наукових знань [4].

Вищі навчальні заклади мають право здійснювати міжнародне співробітництво, укладати договори про співробітництво, установлювати прямі зв'язки з вищими навчальними закладами іноземних держав, міжнародними організаціями, фондами тощо відповідно до законодавства [5, с. 195].

Головними напрямками міжнародного співробітництва вищих навчальних закладів є: участь у програмах двостороннього та багатостороннього міждержавного обміну студентами, аспірантами, педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками, проведення спільних наукових досліджень, організація міжнародних конференцій, симпозіумів, конгресів та інших заходів, участь у міжнародних освітніх та наукових програмах, спільна видавнича діяльність, надання послуг, пов'язаних зі здобуття вищої та післядипломної освіти, іноземним громадянам в Україні та відрядження за кордон науково-педагогічних кадрів для викладацької та наукової роботи відповідно до міжнародних договорів України, а також прямих договорів вищих навчальних закладів з іноземними партнерами. Розвиток ділових контактів із зарубіжними партнерами дав змогу збільшити контингент студентів, які навчаються в Україні на контрактній основі [4].

З метою розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти та інтеграції системи вищої освіти до світового освітнього простору держава сприяє впровадженню механізму гарантії якості вищої освіти для створення необхідної взаємодовіри, гармонізації систем оцінювання якості вищої освіти України та Європейського простору вищої освіти; узгодженню Національної рамки кваліфікацій з рамкою кваліфікацій Європейського простору вищої освіти для забезпечення академічної та професійної мобільності та навчання протягом життя; співпраці з Європейською мережею національних центрів інформації про академічну мобільність та визнання; впровадженню на міжнародному ринку результатів наукових, технічних, технологічних та інших розробок вищих навчальних закладів, продажу їхніх патентів та ліцензій; залученню коштів міжнародних фондів, установ, громадських організацій тощо для виконання у вищих навчальних закладах наукових, освітніх та інших програм [3].

Держава здійснює заходи щодо розвитку та зміцнення взаємовигідного міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти і науки відповідно до двосторонніх і багатосторонніх міжнародних договорів. Держава створює умови для міжнародного співробітництва вищих навчальних закладів усіх форм власності, наукових, проектних, виробничих, клінічних, лікувально-профілактичних, культурно-освітніх, спортивно-оздоровчих установ та організацій, що забезпечують функціонування та розвиток системи вищої освіти, органів, які здійснюють управління вищою освітою, шляхом:

1) установа відповідних бюджетних призначень у державному бюджеті;

2) фінансування внесків за членство в міжнародних організаціях, участі в заходах таких організацій; відрядження за кордон учасників освітнього процесу для науково-педагогічної та наукової роботи чи стажування відповідно до умов міжнародних договорів, а також договорів між вищими навчальними закладами та іноземними партнерами, укладених на виконання освітніх і наукових проектів, які реалізуються за рахунок міжнародних грантів і коштів технічної допомоги.

Основними напрямками міжнародного співробітництва вищих навчальних закладів є:

1) участь у програмах двостороннього та багатостороннього міждержавного і міжуніверситетського обміну студентами, аспірантами, докторантами, педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками;

2) проведення спільних наукових досліджень;

3) організація міжнародних конференцій, симпозіумів, конгресів та інших заходів;

4) участь у міжнародних освітніх та наукових програмах;

5) спільна видавнича діяльність;

6) надання послуг, пов'язаних із здобуттям вищої та післядипломної освіти, іноземним громадянам в Україні;

7) створення спільних освітніх і наукових програм з іноземними вищими навчальними закладами, науковими установами, організаціями;

8) відрядження за кордон педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників для педагогічної, науково-педагогічної та наукової роботи відповідно до міжнародних договорів України, а також договорів між такими вищими навчальними закладами та іноземними партнерами;

9) залучення педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників іноземних вищих навчальних закладів для участі в педагогічній, науково-педагогічній та науковій роботі у вищих навчальних закладах України;

10) скерування осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах України, на навчання у закордонні вищі навчальні заклади;

11) сприяння академічній мобільності наукових, науково-педагогічних працівників та осіб, які навчаються;

12) інші напрями і форми, не заборонені законом [6, с. 62].

Реформування освіти у рідчизні загальноєвропейських тенденцій ставить перед українською інтелігенцією, зокрема педагогами, вченими, державними та громадськими діячами завдання – виховання підростаючого покоління як патріота України і фахівця. Це означає, що процес підготовки молодого особистості має ґрунтуватися на кращих досягненнях сві-

тової педагогічної науки, на кращих традиціях українського народу, його історії та культури, а українська школа має утверджувати національну традицію, ідентичність, систему цінностей, опиратися на засади регіоналізму. Основну відповідальність за забезпечення якості освіти покладено на вищий навчальний заклад. Саме тому одним з найважливіших стратегічних завдань на сьогоднішньому етапі модернізації системи вищої освіти України є забезпечення якості підготовки фахівців на рівні міжнародних вимог.

Європейський вимір едукції дає можливість реалізувати певні потреби (зміцнити в молоді почуття європейської тотожності, сформувати основи толерантності, солідарності, пошанування прав людини, вміння дотримуватися демократії, збагатити знання про історичні, культурні і господарські аспекти держав Європейського Союзу з іншими країнами Європи і світу), а також означає прагнення до визначення навчально-виховного закладу і педагогу нової ролі в суспільстві. Таке розуміння змісту едукції має бути закладене і в навчальні плани та програми з різних предметів, реальне впровадження системи вибору предметів. Цей вибір має відбивати регіональні та етнокультурні особливості. Тут варто виділити два аспекти. Перший – стосується комплектування груп. Першорядне значення у таких заходах матимуть фінансові можливості вищої школи, підтримка такої реформації з боку громадських організацій, громади, оскільки вибір предметів завжди пов'язаний з малою кількістю студентів у групах.

Міжнародне наукове та науково-технічне співробітництво здійснюється шляхом:

- 1) проведення спільних наукових досліджень, технічних і технологічних розробок на основі кооперації, спільних науково-технічних програм;
- 2) проведення досліджень та розробок за спільними координаційними угодами;
- 3) виконання робіт, передбачених угодою, однією із сторін якої є організація іноземної держави або міжнародна організація;
- 4) проведення спільних досліджень та розробок з міжнародними колективами спеціалістів, міжнародними інститутами та спільними підприємствами, використання права власності на науковий та науково-технічний (прикладний) результат на основі договорів між суб'єктами наукової і науково-технічної діяльності;
- 5) взаємного обміну науковою та науково-технічною інформацією, використання об'єднаних міжнародних інформаційних фондів, банків даних;
- 6) проведення міжнародних конференцій, конгресів, симпозіумів;

7) взаємного обміну науковими, науково-технічними та науково-педагогічними кадрами, студентами і аспірантами, а також спільної підготовки спеціалістів;

8) участі у міжнародних наукових програмах, зокрема в рамкових програмах Європейського Союзу з досліджень та інновацій [2].

Суб'єкти наукової і науково-технічної діяльності можуть брати участь у виконанні міжнародних науково-технічних програм і проектів та укладати угоди з іноземними організаціями і юридичними особами, брати участь у діяльності іноземних і міжнародних наукових товариств, асоціацій і союзів на правах їх членів, укладати контракти з іноземними організаціями та юридичними особами, брати участь у міжнародних симпозиумах та інших заходах відповідно до законодавства України.

Слід зазначити, що загальний стан державного фінансування освіти та науки у нашій державі є незадовільним. Кошти, що виділяються з бюджету на освіту вдвічі, а на науку в чотири рази менші, ніж задекларовані законодавством. У результаті зменшення фінансування за рахунок держбюджету і відсутності вільних коштів у самих наукових організацій і промислових підприємств стан матеріально-технічного та інформаційного забезпечення науки незадовільний. Необхідно орієнтувати дослідження на конкретні цільові програми, розвивати взаємозв'язок «наука – експеримент – виробництво» шляхом підтримки і розвитку інноваційного підприємництва. Одночасно можна буде добитися збільшення частки приватних інвестицій у загальному обсязі інвестування науково-технічних робіт [6, с. 23].

Аналізуючи зміни, які відбуваються в освіті загалом й у вищій школі зокрема, можна стверджувати, що держава чітко визначила орієнтири на входження в освітній простір Європи, здійснює модернізацію освітньої діяльності у контексті європейських вимог. Починаючи з 2004 – 2005 навчального року реалізовано систему заходів щодо входження України в єдиний європейський простір, створено систему прийому до вищих навчальних закладів на основі незалежного тестування, що створило рівні умови до вступу до ВНЗ, запроваджено кредитно-модульну систему організації навчального процесу з використанням європейської кредитно-трансферної системи ECTS.

Унаслідок згаданих змін очікуються певні результати: підвищення якості вищої освіти, конкурентоспроможності випускників вищих навчальних закладів та престижу національної вищої школи; більш повне задоволення індивідуальних освітніх потреб студентів; нормативно-методичне забезпечення академічної мобільності студентів та викладачів у вітчизняному та європейському освітніх просторах; створення передумов взаємного визнання дипломів про вищу освіту на принципах, передбачених ECTS [6, с. 24].

Висновки. Інтегруючись в європейський освітній простір та розвиваючи партнерство з іншими державами, Україна підтвердила свою орієнтацію на фундаментальні цінності загальноосвітової культури: парламентаризм, права людини, права національних меншин, лібералізацію, свободу пересування, свободу здобуття освіти будь-якого рівня та інше, що є невід’ємним атрибутом громадянського демократичного суспільства і полягає у впровадженні європейських норм і стандартів в освіті, науці й техніці, поширенні власних культурних і науково-технічних здобутків в ЄС. Адже в кінцевому результаті такі кроки працюватимуть на підвищення в Україні європейської культурної ідентичності та інтеграцію до загальноєвропейського інтелектуально-освітнього й науково-технічного простору.

Перспективними напрямками дослідження є порівняльний аналіз модернізації вищої педагогічної освіти в Україні та європейських країнах.

Література

1. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>.
2. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1977-12>.
3. Кобрій О. Моделювання професійної підготовки педагога у вищих навчальних закладах України / О. Кобрій // Людинознавчі студії : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / ред. кол. М. Чепіль (головний редактор) та ін. – Дрогобич : Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2016. – Випуск 3/35. – С. 145–154.
4. Положення про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів, затверджене наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 24.01.2013 № 48 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0488-13>.
5. Філінюк А.Г. Нормативно-правове забезпечення управлінської діяльності у вищому навчальному закладі третього – четвертого рівнів акредитації : навчальний посібник / А.Г. Філінюк, В.І. Адамовський. – Кам’янець-Подільський : Редакційно-видавничий відділ Кам’янець-Подільського державного університету, 2010. – 306 с.
6. Чепіль М. Вища школа та Болонський процес : [навч. посіб. для студ. ВНЗ] / М. Чепіль, О. Карпенко, Л. Терлецька. – Дрогобич : Ред.-вид. відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2013. – 196 с.

References

1. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» (*Ukrainian Law «Higher Education»*), Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>. [*in Ukrainian*]

2. Zakon Ukrainy «Pro naukovu i naukovo-tekhnichnu diialnist» (*Ukrainian Law «Scientific and Scientific-Technical Activities»*), Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1977-12>. [in Ukrainian]
3. Kobrii O. Modeliuvannia profesiinoi pidhotovky pedahoha u vyshchych navchalnykh zakladakh Ukrainy (*Modeling professional teachers training in Ukrainian universities*), Liudynoznavchi studii. Seriia «Pedahohika», Drohobych, 2016, Vypusk 3/35, pp. 145–154. [in Ukrainian]
4. Polozhennia pro pidvyshchennia kvalifikatsii ta stazhuvannia pedahohichnykh i naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv vyshchych navchalnykh zakladiv (*The provisions of professional scientific and pedagogical and scientific-pedagogical workers' training of higher educational institutions*), zatverdzhene nakazom Ministerstva osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy vid 24.01.2013, № 48, Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0488-13>. [in Ukrainian]
5. Filiniuk A.H., Adamovskyi V.I. Normatyvno-pravove zabezpechennia upravlinskoi diialnosti u vyshchomu navchalnomu zakladi tretoho – chetvertoho rivniv akredytatsii (*Regulatory support management activities in higher education institutions of the third – fourth levels of accreditation*), Kamianets-Podilskyi, 2010, 306 p. [in Ukrainian]
6. Chepil M., Karpenko O., Terletska L. Vyshcha shkola ta Bolonskyi protses (*High School and the Bologna Process*), Drohobych, 2013, 196 p. [in Ukrainian]

Одержано 01.03.2017